

Svenska kyrkan i dag -

**en pensionerad församlingspräst
ser i backspegel**

A handwritten signature in black ink, reading "Sune Garmo", on a light-colored rectangular background.

Sune Garmo
*i början av 2000-talet och
varsamt reviderat hösten 2020*

Vid en genomgång av de många böcker och skrifter som jag skrivit och varit redaktör för under mitt liv kom detta dokument fram i bokhyllan. Tyvärr har jag inte daterat det men av innehållet att döma skrev jag det alldeles i början av 2000-talet.

När jag ser tillbaka på 1900-talets andra hälft, de år jag fått tjänstgöra som präst, ser jag hur impulserna från unglyrkorörelsen färgat mitt liv men också hur dess religiöst motiverade folkkyrkosyn löpt vidare efter två linjer. Den ena har tagit fasta på folkkyrkotanken men låtit den religiösa motiveringen träda i bakgrunden. Den andra har gått i motsatt riktning och tagit fasta på den religiösa motiveringen på folkkyrkotankens bekostnad. Efter andra världskriget kom dessa båda riktningar att alltmer profil-eras. Det är i spänningen mellan dessa två linjer som jag fått tjänstgöra som präst i Västerås stift och då färgad av den senare uppfattningen.

Här vill jag inte, och kan inte heller, komma med någon djuplodande analys av den kyrkliga utvecklingen under 1900-talets senare hälft. Här vill jag istället högst personligt och subjektivt peka på några milstolpar som satt sina spår i mitt liv.

Min väg till prästvigningen

Under gymnasieåren var det mötet med Bo Giertz böcker och Domkyrkans ungdomsgille i Västerås under ledning av Tage Bentzer och Nils-Hugo Ahlstedt. 1950-talet och mötet med den nya svenska högkyrkligheten som under denna tid fick en allt bredare förankring. Den teologi jag mötte hos Gunnar Rosendahl upplevde jag som »kyrkorelevant« med dess fyra »drag«: *det bekännelsetroga draget* (uppenbarelsen/ läran), *det sakramentala draget*, *det hierarkiska draget* (ämbetet) och *det liturgiska* (församlingen) *draget*. Studierna i Uppsala, sedan jag först skaffat mig godkända gymnasiebetyg i latin, grekiska och hebreiska (min student- examen var från reallinjen så komplettering var nödvändig för att komma in på teologutbildningen) samt mötet med teologer som Anton Fridrichsen, Harald Riesenfeld, Bertil Gärtner, Hjalmar Lindroth och Stig Lindholm för att nämna några, för vilka den nya kyrkosynen betydde mycket, var för mig inspirerande. Så prästvigdes jag (se foto sid 19) 1953 för Västerås stift, tillsammans med min svåger Lars Johansson, kollegorna Rune Klingert och Rolf (Agge) Karlsson, där jag sedan kom att tjänstgöra fram till 1995.

14 av dessa år fick jag tjänstgöra som adjunkt åt biskopen och resa mycket. Resten i församlingstjänst. Jag möttes också av stort förtroende från prästernas sida vilket resulterade i att jag av dessa blev invald i kyrkomötet 1975-1982 samt ledamot av domkapitlet i 19 år.

När jag nu ser tillbaka kan jag inte undgå att konstatera att det under de sista decennierna ägt rum betydande kyrko-förändringar, som för mig tidigare skapat en känsla av främlingskap. Svenska kyrkan är i dag en annan än den jag vigdes i och till 1953. Får jag exemplifiera detta inom tre områden:

- » gudstjänstlivet
- » kyrkorätten
- » ämbetsfrågan

Sunes prästvigning i Vasterås domkyrka 1953. Från vänster Rolf (Agge) Karlsson, Lars Johansson, biskop John Cullberg, Sune och Rune Klingert.

Gudstjänstlivet

1950- och 1960-talets kyrkoliv karakteriserades av alltmer krav på förnyelse av gudstjänstlivet. Med ingången av 60-talet kom kravet på förnyelse att formuleras på ett nytt sätt. Församlingen som delaktig och medansvarig medfirare av gudstjänsten kände ett behov av att klarare gestalta mötet mellan Gud och Guds folk. Samtidigt kom gudsfolkets uppdrag att under vandringen mot evigheten missionera i en förändrad värld att motivera nya uttrycksformer i gudstjänsten.

I svenska kyrkan resulterade samtalen och diskussionerna i dessa frågor i att 1968 års kyrkohandbokskommitté tillsattes med uppgift att förbereda en handboksrevision. Nytt i det här sammanhanget var att den centralt tillsatta handbokskommittén ville samarbeta med lokalplanet i en försöksverksamhet. I det arbetet tog Västerås domkapitel under biskop Sven Silens ledning aktiv del och tog också initiativ utöver handbokskommitténs. Sven Silen hade varit luthersk observatör vid det andra Vatikankonciliet i Rom 1962-1965 med dess arbete med gudstjänsten. Som biskopens högra hand fick jag vara med och driva detta arbete i Västerås stift.

Om vi ser på det liturgiska förnyelsearbetet så kan vi kanske först konstatera att det i gudstjänstens liv ligger en inneboende tendens till ceremoniell självformering, en

Sven Silen och präster från Västerås stift på den första stiftsresan till Rom.
Sune till vänster om biskopen.

Sune och Helmer Fält hälsar på påven Paulus VI.

tendens till utveckling mot alltmer ökad yvighet.

Det liturgiska förnyelsearbetet på 1950- och 1960-talen i vår kyrka och utöver kristenheten lade medvetet till grund helt andra synpunkter, synpunkter som i väsentlig grad sammanföll med den kritik som reformatorerna på sin tid framförde i dessa frågor. Den första grundsynpunkten var att gudstjänsten skulle vara till för församlingen. Så hade det inte alltid varit. Mycket av gudstjänstverksamheten har tidigare i stället varit centrerad kring prästen. Detta har inom flera av de gamla kyrkosamfunden tagit sig uttryck i det förhållandet, att liturgin av prästen framförts med ryggen vänd mot församlingen. Kanske är det därför som våra mässhakar är vackrast dekorerade på ryggen!

Arbetet på 1960-talet med att omgestalta vår svenska högmässa hade som huvudinriktning att åter ställa församlingen i centrum, att engagera församlingen, att församlingscentrera gudstjänsten. Ett slagord som vi myntade var: *Vi firar gudstjänst.*

Den andra grundsynpunkten i reformarbetet var förenkling. Alla onödiga utvikningar, alla dubletter i gudstjänsten skulle bort. Inget skulle finnas med som krävde komplicerade förklaringar eller som motiverades enbart av antikvariska synpunkter. Men förenklingen fick inte drivas därhän att vi började riva ner och bryta sönder det, som var och är väsentligt i den traditionella högmässan.

Vi ställde oss frågan: Vad är väsentligt, vad är liturgiskt riktigt? En gångbar definition, som vi stannade inför, var denna, nämligen att det liturgiskt riktiga bestäms utifrån följande grundsynpunkter: a) det historiskt givna, b) det dogmatiskt korrekta och c) det pastoralt lämpliga. Ingen av dessa synpunkter gick att renodla. De skulle mötas i ett fruktbart samspel.

Resultatet av vårt intensiva och långvariga arbete resulterade så småningom i att det motionsvägen vann kyrkomötets gillande delvis i konkurrens med kyrkohandbockkommitténs material. Vid den tiden var jag också ledamot av kyrkomötet, tillsammans med bland annat Rune Klingert, som efter vigningen fått en prästtjänst i Luleå stift och där blivit invald i kyrkomötet. Där var vi alltså två präster från Västerås stift i det viktiga arbetet.

Sedan dess har det emellertid runnit mycket vatten i ån och nya tankar har gjort sig gällande.

I samband med den nya bibelöversättningen 2000 väcktes förslag om en varsam språklig revidering också av kyrkohandboken. Men denna språkliga revidering växte så småningom ut till ett förslag om en helt ny kyrkohandbok, evangeliebok och bönbok, vilka alla skulle förse s k inklusivt språk, som inte bara hade att ta hänsyn till de historiska texterna, deras lydelse och den betydelse de kan ha haft i den tid de skrevs, utan också till avnämarna av texterna. Och det kom att innebära

- att** alla maskulina ord för Gud och Jesus
i möjligaste mån skulle bytas ut mot könsneutrala ord
eller ordvändningar,
- att** hierarkiska uttryck för Gud skulle utmönstras;
människan ska inte beskrivas som
hjälplos i förhållande till Gud, rått uttryckt: hon är sin
egen herre,
- att** språket skulle förenklas, på görligaste sätt
handikappanpassas. I gudstjänsten skulle församlingsborna få möta »lätt svenska« och det inne bär
att bl. a konjunktivformerna skulle utmönstras.

Konsekvenserna av allt detta blev enligt det liggande förslag, som var ute på remiss, att benämningen Fader på Gud i möjligaste mån borde undvikas. Jesus ville man här inte längre kalla enbart Herre, eftersom det ansågs hierarkiskt och förtryckande. Och helst ville man använda en rad opersonliga bilder i stället för dem som sedan fornkyrkans dagar använts för Treenighetens personer.

Anser man det förtryckande eller exkluderande att benämna Jesus Herre, har man avlägsnat sig långt från fornkyrkan, då företräder man inte längre kristen tro. Men att Jesus är Herre *var ändå den unga kyrkans allra första bekräftelse*. Den var redan då utmanande - om än på ett annat sätt än i det demokratiska jämlikhetssamhället. Att bekänna att Jesus var Herre, var att sätta sig upp mot kejsaren; många fick betala med sina liv för att de gjorde det.

Kravet på »lätt svenska« har lett till att konjunktivformen utmönstras. När konjunktiven försvinner får det till konsekvens att vi läser en välsignelse, som en upp-lysning »Herren välsignar er...« och det även över t. ex. några vars liv de själva upplever som allt annat än välsignat. I de gamla välsignelseorden ber, vädjar vi till Gud att välsigna sina barn. En parentes: Den här nya översättningen är lika besvärande som när jag vid en dödsbädd eller utläsning av den döde vill använda Psaltaren 23 som ju handlar om tryggheten inför döden men i den nya översättningen brutalt måste begränsa perspektivet till så länge jag lever. Slut på parentesen.

Nog nu om gudstjänsten! Nästan på alla punkter upplever jag att det som vi en gång upplevde liturgiskt riktigt och arbetade efter, det hade raserats. Vart var vi egentligen på väg?

Ett annat område inom kyrkan där jag inte längre känner mig hemma är **kyrkorätten**.

Kyrkorätten

En kyrka kan inte fungera utan en rättsordning. I kyrkans rättsordning måste kyrkans väsen komma till uttryck och dess regler måste överensstämma med kyrkans bekännelse. Bundenheten vid bekännelsen innebär i och för sig inte att kyrkorättsliga regler har tidlös giltighet eller är oföränderliga; olika omständigheter kan föranleda att de tid efter annan måste omprövas. Det politiskt möjliga får dock aldrig vara riktmärket för kyrkolagstiftaren. Men det fick vi tyvärr vara med om vid 1982 års stora kyrkomötesreform.

Efter 1982 sker all lagstiftning i kyrkan genom riksdagsbeslut; kyrkomötets medbestämmanderätt har försvunnit utan någon hörbar reaktion från dem som tidigare framställt denna medbestämmanderätt som ett omistligt värn för kyrkans frihet. Som ersättning har kyrkomötet fått befogenheter att genom kyrklig kungörelse meddela föreskrifter i vis- sa kategorier av ärenden som i normala fall inte är av vitalt intresse för statsmakterna, t ex kyrkans lära, böcker, sakrament, gudstjänst, kollekter, central verksamhet för evangelisation, mission och övrigt utlandsarbete samt diakoni. *Men det är att märka att kyrkomötet har fått dessa sina befogenheter på delegation från riksdagen.* Alltså: riksdagen har i alla dessa ärenden - också kyrkans lära - tillerkänt sig den yttersta beslutsrätten och kan, när den så önskar, återkalla delegationen. Det är sålunda riksdagen som har ansvaret för kyrkans identitet och som har makten att fatta beslut som

skyddar, äventyrar eller utplånar denna identitet.

Denna ordning ändrades inte på något avgörande sätt genom beslutet 1999 om den fria kyrkan. Staten medverkar alltså ensidigt med en särskild lag som ser till att Svenska kyrkans identitet och karaktär bibehålls. Svenska kyrkan är - har riksdagen fastställt i lag - ett evangeliskt-lutherskt trossamfund.

Och denna riksdag har nu en enda auktoritet över sig: folksuveräniteten. Borta är den grundlagsbestämmelse som förpliktade den världsliga kyrkostyrelsen till kyrkans beaktelse. Den har ersatts av stadgandet att »all offentlig makt i Sverige utgår från folket«!

Kyrkomötet har hos oss blivit en kyrkokommunal rikskongress - med vidsträckta befogenheter också ifråga om lära och gudstjänstordning, befogenheter som kyrkomötet ytterst fått genom riksdagens delegation och som riksdagen, när den så önskar, kan återta!

I detta nya kyrkomöte har kyrkans biskopar ingen plats. En läronämnd har visserligen inrättats; biskoparna har säte i den och utgör majoritet. Läronämnden ska yttra sig i frågor av lärokaraktär som kyrkomötet ska behandla. Men den har inga andra befogenheter än att avge yttranden! Biskoparna, läroämbetets högsta företrädare, har hänvisats till att vara medlemmar i ett remissorgan som får uttala sig, innan andra fattar beslut i frågor med anknytning till den lära, som ger kyrkan dess identitet och för vilken biskoparna har det yttersta ansvaret.

Denna ordning har genom det historiska beslutet 1999, då kyrkan blev inom citationstecken »fri«, cementerats. Den fria svenska kyrkan fick nu en nästan helt sekulär beslutsordning och är hädanefter den enda kristenheten i världen, där Bibeln tolkas i samma ordning - vill jag påstå - som när fritidsförvaltningen tolkar kommunallagen.

Efter relationsändringen finns nu den övervägande delen av regelsystemet för Svenska kyrkan från 1982 i Kyrkoordningen av år 2000. Om denna säger nu ärkebiskop Hammar diplomatiskt: »Kyrkoordningen är som den är, den uttrycker det demokratiskt möjliga«. Men, tillägger han, »kyrkans identitet kolliderar med allmändemokratis idéer«. De idéerna formuleras i ett samtal med Maciej Zaremba i DN av missionsförbundspastorn Ragnar Bergsten som är ombudsman och samordnare för de 69 socialdemokratiska ledamöterna i kyrkomötet. Han, som kan sägas representera folkviljan när den är som mest koncentrerad, säger: »Kyrkans budskap skall vara så allmänt, enkelt och klart att även den som aldrig satt sin fot i en kyrka skall känna igen sig«.

Ytterligare ett beslut har radikalt förändrat kyrkans identitet. De nu aktiva prästerna har nu blivit tjänstemän anställda av de lokala kyrkoråden. Fem biskopar markerade vid beslutet att detta beslut var en teologisk nydaning som undergräver den episkopala ordningen - och i sista hand också tron och läran. Kyrkomötets majoritet tog ingen notis om denna varning. Och när ärkebiskopen tog

till orda för att meddela att samtliga biskopar motsatte sig de politiserade direktvalen blev han tillrättavisad av socialdemokraten Torgny Larsson, vars svar Kyrkans Tidning valde att sammanfatta med orden »håll käft«. Och därefter, med röstsiffrorna 144 för och 95 emot, beslutade kyrkomötet att öka partiernas inflytande över kyrkan.

Jag känner inte längre igen mig i den kyrka jag vigdes till präst i. Med Zaremba i Dagens Nyheter (DN) säger jag: *Den nya Svenska kyrkan blir ett unikt bidrag till religionshistorien: världens första fria samfund där biskopar saknar rösträtt i trosfrågor och där kristendomens mening fastställs av politiska partier. Somliga menar att demokratin därigenom har fått sitt slutgiltiga genombrott. Andra talar om en religiös katastrof.* Till de senare har jag sällat mig.

Detta gäller än mer när jag ser tillbaka på hanteringen av **kvinnoprästereformen.**

Kvinnoprästreformen

Den största olycka som drabbat Svenska kyrkan på 1900-talet var, tror jag historikerna av facket kommer att konstatera när de tittar i backspegeln, när frågan om ett kvinnligt ämbete kom att sammankopplas med striden om vad kyrkan borde vara. Beslutet att prästviga kvinnor fattades nämligen inte av kyrkan utan åt den. 1957 års kyrkomöte svarade: » Vänta litet, vi måste övertyga varandra« på riksdagens krav. Året därpå, under massiv beskjutning från politiker och medier, sade ett helt nyvalt kyrkomöte ja till kvinnliga präster. Efter den debatt i högt tonläge som uppstod omedelbart efter denna kyrkomötes avvisande av kvinnans tillträde till prästämbetet hade frågan en gång för alla blivit av politisk typ. I en sådan situation är bibelfrågan i realiteten förd ut i marginalen. Där i kyrkomötet fick nu redaktören för Dala-Demokraten och kyrkopolitikern Arndt Johansson lika mycket att säga till om som professorn och biskopen Anders Nygren. Den senare tvingades också reservera sig mot beslutet, som han ansåg innebära att vår kyrka växlar in på ett för hennes hittills främmande spår i riktning mot gnosticisms och svärmarnas åskådning. Det var också då som kyrkan fick veta att den verkligen var ett statligt inventarium. Kvinnor eller inte som präster var ingen trosfråga, det var nu en ordningsfråga! som inte krävde någon teologisk begrundan.

Här ska jag inte gå in på den teologiska argumenteringen. En utmärkt sammanfattning finns för den som vill söka sig bakom dagspressens smaskiga rubriker i Dag Sandahls bok »Kyrklig splittring - studier kring debatten om kvinnliga präster i Svenska kyrkan«, en bok som gav Dag Sandahl docentkompetens. Men ett citat vill jag få ge er dock från en helt annan bok. I sin doktorsavhandling »Hennes verk skall prisa henne« från 1982 säger prästen Ulla Karin Holm om de två lägren i kyrkan följande: »Det är inte bara frågan om kvinnliga präster som skiljer lägren åt. Snarare är det ett helt symboliskt system med liturgi, bibelsyn, människosyn och organisation som skiljer dem åt. Kanske är det en förklaring till att kvinnoprästdebatten utmynnat i så hårda låsningar. *Motståndarna känner mer eller mindre intuitivt att om de ger efter på denna punkt så går proppen ur kärlet och allt innehållet i den traditionella kristendomen rinner ur. Då går det inte längre att försvara mässkrudar, biskopsvigningar, äktenskapets oupplöslighet eller ens Faderns monopol i himlen.* Kvar finns en namnlös, intim gudomlig närvaro, en öppen diffus församling med anonyma medlemmar, en situationsetik utan bestämda regler och obundna känslosamma gudstjänster. Det vore underligt om två så artschilda symboliska system kunde samsas i samma kyrka«. Detta skrev Ulla Karin Holm alltså 1982 - efter 25 år besannades detta högst påtagligt i en

doktorsavhandling verkligheten i vad Anders Nygren anförde i sin reservation vid 1958 års kyrkomöte.

Här konstaterar jag nu bara, att då på 1970-talet gällde det som kallades samvetsklausulen och som gav mig rätt och möjlighet att vara kvar som präst i Svenska kyrkan. Men för vart år som gick drogs snaran åt. 1982 sökte jag kyrkoherdetjänsten hemma i Rättvik. Kyrkorådet gav mig sitt enhälliga förord, men när ärendet väl kom upp på kyrkoministern Carl Boos bord så blev det ett blankt nej. Mer och mer har snaran sedan dragits åt och i dag skulle jag inte ens ha kunnat bli prästvigd. En tröst i bedrövelsen är att sådana resar inom Svenska kyrkan som Anders Nygren, Bo Giertz, Carl Strandberg, Gustav Adolf Danell och Carl-Henrik Martling och min konfirmationspräst Tage Bentzer, för att bara nämna några, inte heller - om det hade varit aktuellt idag - skulle ha kunnat bli präster.

När författaren Ylva Eggehorn i boken »Kyrkan och friheten« ser tillbaka konstaterar hon att behandlingen av dissidenterna är ett tecken på kyrkans sekularisering. Hon säger: » En bibelfråga behandlas som en sekulär jämställdhetsfråga - som man anser sig ha löst när rösterna räknats färdigt«. Kyrkans nyligen avgångne (1999) general- sekreterare Sören Ekström döljer inte heller sin besvikelse över behandlingen av en del motståndare. Det finns, menar han, alltför många framstående teologer och entusiastiska präster som kyrkan inte borde behöva undvara, men som

marginaliserats av denna hantering. Också Margit Sahlin beklagar den »andliga misär« som uppstått i vår kyrka och hon konstaterar: »Synoden har tagit hand om många av de frommaste kristna«.

En blick i backspegeln - ja. Måhända med imma på spegeln. Men färden måste ju gå vidare. Hur och vart? Ja, det är en annan historia.

Sunes prästvigning i Västerås domkyrka 1953.

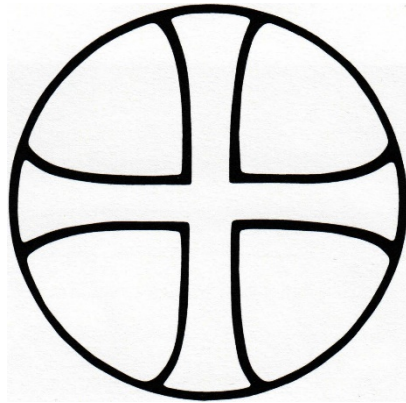

Foto: Sune Garmo